

**Máder Miklós Péter**

## **Etnocentrizmus vagy asszimiláció a dél-szlovákiai magyarok körében**

A Kárpát-medencén belüli többségi-kisebbségi viszonyok szociálpszichológiai következményei felderítésére 1997-99-ben az ELTE Szociológiai Intézet és a pozsonyi Márai Sándor Alapítvány Kárpát Project néven, a PHARE támogatásával kérdőíves vizsgálatot végzett. A kutatás széles spektrumban térképezte fel a határon túli magyarság és az adott országonkénti többségi nemzet véleményeit egymásról és a társadalomról. A vizsgálat eredményei különböző folyóiratcikkekben, és egy átfogó monográfiában bemutatásra kerültek (Csepeli, Örkény, Székelyi, 2000). Ebben a cikkben a dél-szlovákiai vizsgálat egy különleges aspektusát mutatjuk be.

A Kárpát Project adatai szerint a Szlovákiában élő magyar kisebbség azon csoportja, amely kevésbé tartja fontosnak a magyar kisebbséghez való tartozást, sajátosság véleményeknek ad hangot, ami arra enged következtetni, hogy nem a szlovák nemzetbe való asszimilálódás útján halad, hanem a magyar kisebbség közösségéből kilökődve a két azonosságtudat között lebeg.

A feltételezés alátámasztására a következőkben bemutatjuk az állam- és kultúrnemzet fogalmi különbségének következményeit (1), majd a moralitás versus kompetencia kettőségének szociálpszichológiai hatásait (2). Elemezzük a szlovákiai többségi nemzethez tartozó szlovákok és a Szlovákiában, kisebbségben élő magyarok véleményének *saját*, illetve a *másik* csoportra vonatkozó véleményeikben található különbségeit, a szlovákiai magyar kisebbséget a hipotézis szerint két részre osztjuk - egy, a magyarságára büszke és egy kevésbé büszke csoportra (3). A magyarságára kevésbé büszke szlovákiai magyarok csoportjába tartozók véleményeit hasonlítjuk össze néhány kérdésben mind a szlovákiai szlovákok, mind pedig a szlovákiai magyarságukra büszke magyarok véleményeivel (4).

## **1. Államnemzet versus kultúrnemzet**

Az államnemzet-kultúrnemzet megközelítést Bibó István használta először, amely nyomán két egymástól elkülöníthető vélemény struktúra jelenített meg.

Társadalomtörténeti szempontból államnemzeti gondolkodás jellemző Európa nyugati felére, ahol a közigazgatás, a jog rendszere a nemzeti lét szerves részévé vált, és erősítette a nemzeti lét folytonosságába vetett hitet. Európa keleti felében viszont nem léteztek a nyugati felére jellemző formában államok, fővárosok, nem létezett magas színvonalú politikai kultúra, ezért már a nemzetállamok kialakulása előtt vissza kellett nyúlniuk a nemzeteknek a „népi” tényezőkre. Ezek a „népi” tényezők voltak többek között a népszokások, a nyelv, amelyek hordozták a nemzeti mibenléteket (Bibó, 1986). Bibói értelemben az államnemzeti felfogás uralta nemzeti azonosságtudattal rendelkező magyar ember szerint ahhoz, hogy valaki magyar legyen, a legfontosabb, hogy a magyar állam polgára legyen, Magyarországon szülessen, magát az állampolgárság szerint határozza meg másokhoz képest magyarként. Ezzel szemben egy kultúrnemzeti felfogású magyar szerint ahhoz, hogy valaki magyar legyen fontos, hogy önmagát magyarnak tartsa, legalább egyik szülője magyar legyen, magáénak érezze a magyar kultúrát és tisztelje a magyarság jelképeit, - a nemzeti zászlót, a himnuszt és a magyar nyelvet, - valamint ismerje a magyar történelmet.

Ez a nemzeti identitásban megbúvó különbség részben az oka annak, hogy a többségi nemzethez tartozók másképp határozzák meg a nemzeti identitás fokmérőit, mint a kisebbségekhez tartozók. Gyakori panasz a határon túli magyarok részéről, hogy a magyarországi magyarok kevésbé értékelik a magyar kultúrát, mint az szerintük szükséges lenne, és a határon túli magyarságot sem egyöntetűen foglalják bele a magyar nemzeti testbe, hanem külföldi államok polgárainak minősítik őket.

Ebben a tekintetben a szlovákiai magyarság önmeghatározására rányomja bélyegét, hogy a szlovák államiság ellenében határozzák meg saját magukat. Fontos számukra, hogy

nemzeti kisebbség lévén az anyanemzet kulturális értékeit folyamatosan a mindennapi élet felszínén tartásuk, amely pedig egy erős csoportkohézióknak lesz az alapja.

## **2. Moralitás versus kompetencia**

A moralitás és a kompetencia ellentétpárja sok hasonlóságot mutat a kultúra és civilizáció Norbert Elias-i megkülönböztetésével. Elias szerint a kultúra a saját lényegünk felett érzett büszkeség, a szellem, művészet és a vallás egyfajta elhatárolódása a nyugati fejlett kapitalizmus vívmányától: a civilizációtól. A moralitás és a kompetencia is hasonló dimenziókban mozog, azzal a kitételrel, hogy egy adott csoport önmagára, illetve más csoportokra nézve mennyire tartja jellemzőnek az erkölcsi, morális viselkedést, illetve a modern világban való tájékozódásra való képességet, a technikai kihívásokra irányuló kompetenciát (Csepeli, 1989).

A moralitást és a kompetenciát különböző tulajdonságok gyakoriságával próbálják mérni. Poppe és Phalet 1997-es tanulmánya óta az általuk először használt kérdéssor segítségével fejtik ki a kompetencia és moralitás dimenzióit (Phalet-Poppe, 1997). Ez a Kárpát Project során úgy történt, hogy mind a szlovákiai szlovákok, mind a szlovákiai magyar válaszolókat arra kérték, hogy a *saját* és a *másik* csoportot jellemezzék aszerint, hogy százalékosan mennyire jellemzőnek tartanak bizonyos morális, illetve kompetenciát mérő tulajdonságokat. A *saját* csoport alatt a szlovákiai szlovákok esetében a szlovákiai szlovákokat, a szlovákiai magyarok esetében a szlovákiai magyarokat, míg a *másik* csoport kifejezés alatt a szlovákiai szlovákok esetében a szlovákiai magyarokat, a szlovákiai magyarok esetében pedig a szlovákiai szlovákokat értjük. Tartalmilag a tulajdonságok fele morális jegyekre - segítőkészség, tolerancia, önzés, erőszakosság -, másik fele a kompetenciával, azaz teljesítőképességgel összefüggő jegyekre - versenyszellem, intelligencia, lustaság, tehetetlenség - utalt. Ezeknek a tulajdonságoknak, mint látható, fele pozitív, - segítőkészség, tolerancia, versenyszellem, intelligencia - fele pedig negatív - lustaság, tehetetlenség, önzés, erőszakosság - jellemvonásra utalt, az

elemzés során a negatív jellemvonásokat egy úgynevezett *beforgatással* pozitív jellemvonásokká kódoltuk át.

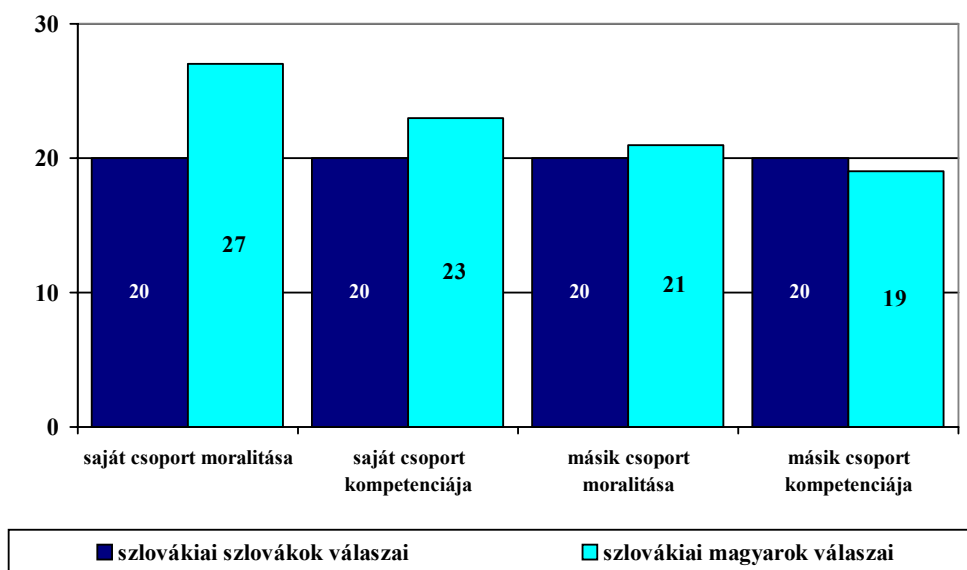
A Kárpát Project adatai szerint a magyarországi magyarok érezték leginkább jellemzőnek saját csoportjukra a kompetenciát, míg ugyancsak ők érezték legkevésbé morálisnak önmagukat.

### 3. A szlovákiai magyar kisebbség sajátos kettőssége

A kutatás során a könnyebb kezelhetőség érdekében a moralitást és a kompetenciát feltérképezni szándékozó kérdésekből indexeket hoztunk létre. Az egyik index a szlovákiai szlovákok önmagukra vonatkoztatott moralitását mérte, a másik index azt mutatta, hogy a szlovákiai szlovákok szerint a *másik* csoport, azaz a szlovákiai magyarok milyen fokú moralitással rendelkeznek. Így jártunk el a szlovákiai magyarok esetében is, majd megismételtük az egész folyamatot a kompetencia dimenziójában is.

	szlovákiai szlovákok véleménye		szlovákiai magyarok véleménye	
moralitás	önmagukról	a szlovákiai magyarokról	önmagukról	a szlovákiai szlovákokról
kompetencia	önmagukról	a szlovákiai magyarokról	önmagukról	a szlovákiai szlovákokról

A létrehozott indexek azt mutatták, hogy az adott csoport szerint a *saját*, illetve a *másik* csoport hány százalékára jellemző átlagosan a moralitást, illetve kompetenciát magukba foglaló tulajdonságok.



A szlovákiai szlovákok következetesen, homogéne az egész szlovák társadalom 20 százalékra tartják jellemzőnek a fentebb említett 8 tulajdonságot. Ennek alapján feltételezzük, hogy a szlovákok nem tesznek jelentős különbséget etnikai alapon a kompetencia-moralitás dimenziókban. Ez alátámasztja azt az elképzelést, hogy a többségben lévő nemzet tagjai az államnemzeti identitást vallják inkább magukénak, ezért talán kevésbé fektetnek hangsúlyt az etnikumok közötti különbségre. Meg kell jegyeznünk ugyanakkor azt, hogy a többségi nemzet tagjainak válaszait, nem bizonyíthatóan, de befolyásolhatták a politikailag korrekt válaszok felé való húzóerő, a *political correctness*.

A szlovákiai szlovákok válaszainak egyenletes eloszlásával szemben a szlovákiai magyarok válasza eltérőek. A szlovákiai magyarok önmagukat mind morálisan, mind a kompetencia dimenziójában kedvezőbben látják, mint a szlovákiai szlovákokat. A szlovákiai magyarok a kompetenciát kevésbé tartották jellemzőnek magukra és a szlovákokra nézve, mint a moralitást. A moralitás mindkét esetben magasabb értékeket kapott, a saját csoportra nézve nagyobb arányban értékelték morálisabbnak önmagukat (27%), mint a szlovákiai szlovákokat (21%). Ez azt a hipotézist támasztja alá, miszerint a kisebbség önmagára nézve a morális jellemvonásokat jellemzőbbnek tartja, amely egyféle védekezés a többségi nemzetbe való beolvadás ellen.

A szlovák válaszadók véleményéhez képest a magyarok véleményének nagyobb volt a szórása, azaz az átlagtól való átlagos eltérése. Ez azt jelenti, hogy a szlovákiai szlovákok válaszai homogénebbek, míg a szlovákiai magyarok válaszaiban kisebb az összhang, sok az átlagostól nagyon eltérő vélemény. Különösen fontos ez a tulajdonság a szlovákiai magyaroknak a saját csoportjuk moralitásának megítélésére vonatkozó indexe esetén. Voltak olyanok, akik a szlovákiai szlovákokhoz hasonlóan gondolkodtak, de voltak olyanok is, akik a szlovákiai magyarság morális fölényét hirdették.

Emiatt úgy döntöttünk, hogy a szlovákiai magyarokat ne egy homogén csoportként kezeljük, hanem két részre tagoljuk. Az egyik csoportba azok a szlovákiai magyarok kerültek, akik a teljes minta átlagánál - 21 százalék - magasabb arányban tulajdonították a morális jellemvonásokat a szlovákiai magyarságra nézve. A másik csoportba, pedig azok kerültek, akiknek véleménye a teljes minta átlagához igazodott.

Az első csoportot a *büszke* magyarok csoportjának hívjuk, a másik csoportot, pedig az asszimilálódás útján járó, a két identitás között *lebegők* csoportjának.

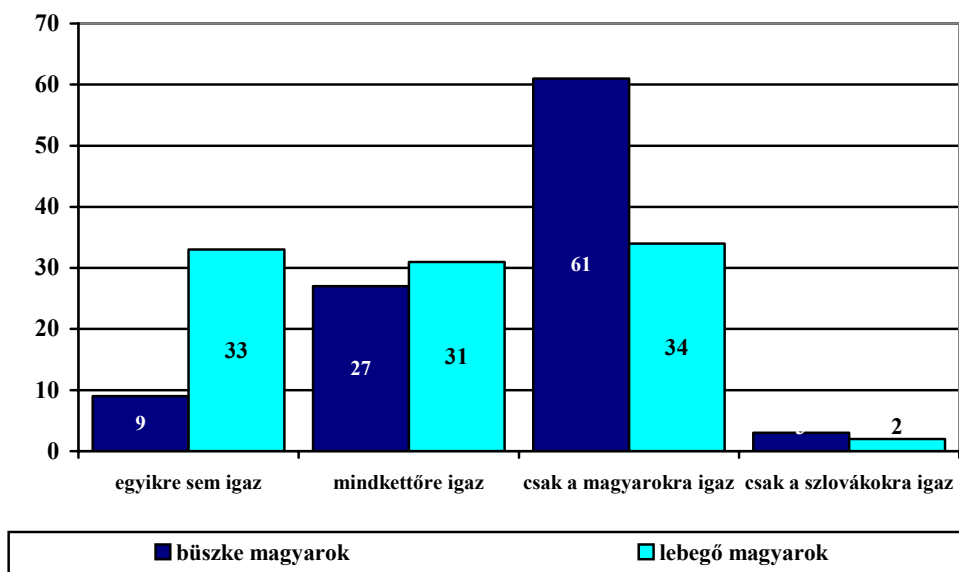
Miután így két részre osztottuk a szlovákiai magyar kisebbséget, első feladatunk volt, hogy demográfiai változók mentén megvizsgáljuk a csoportokat. Ezek a változók: a település jellege, az iskolai végzettség, a nem, a kor és családi állapot. Megpróbáltuk tehát ebből a szempontból tipologizálni a két különböző csoportot, de nem találtunk szignifikáns kapcsolatot. Ezzel szemben más változók mentén összefüggéseket találtunk és ezeknek a talált összefüggéseknek a segítségével sikerült tipologizálni a két csoportot. A szlovákiai magyarság bizonyos csoportjának feltételezett asszimilálódásával kapcsolatban a beállítódásoknak, attitűdöknek olyan egymás közötti összefüggésrendszere létezik, amely teljesen érintetlen az objektív viszonyoktól.

A Kárpát Project fontos aspektusa volt az előítéletek vizsgálata. Az előítéletesség egyik típusa az etnocentrizmus, amely az egyének saját kultúrájuk szemszögéből való sajátos világtelmezése. Az etnocentrikus személyiség csak a saját csoportra tart igaznak pozitív állításokat, míg a másik csoport kizárólag, mint a negatív tulajdonságok

hordozója tűnik fel. Ezekből a pozitív illetve negatív állításokból mutatunk be egyet-egyét, hogy a két csoportról egyre több háttéradat kerüljön felszínre.

Arra a pozitív irányú kijelentésre, hogy csodálatra méltó ennek a nemzetnek a veszély idején megnyilvánuló összetartása, a szlovákiai magyarok első csoportját alkotó *büszke* magyarok az etnocentrikus mintának megfelelő válaszokat adtak. A szlovákiai magyarok másik csoportja, a lebegők válasza, viszont teljesen más elrendezést mutattak.

A négy válaszlehetőségből háromban, - egyik nemzetre sem, mindkettőre egyformán, és elsősorban a magyarokra igaz - egyenlő mértékben oszlanak el a lebegők válasza, egyharmad - egyharmad arányban, a negyedik kategóriát 2 százalék választotta.



A *büszke* magyarok közel kétharmada viszont a nemzetre nézve hízelgő tulajdonságokat csak a saját csoportra tartotta igaznak. A legszembeötlőbb eltérés az „egyikre sem igaz” kategóriájában volt. Ebben a kategóriában majdnem négyszer annyi lebegő volt, mint magyarságára *büszke* szlovákiai magyar. A meglepő ebben az, hogy a lebegők közül minden harmadik nem találja helyét a nemzeti hovatartozás tekintetében.

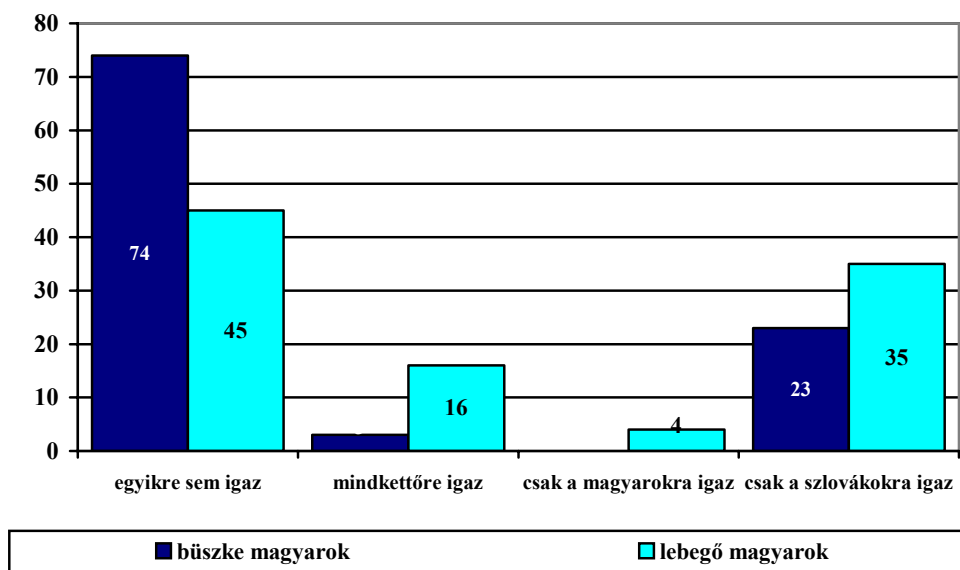
A negatív értéktulajdonító kijelentések terén szintén megfigyelhető egy hasonló eltérés a szlovákiai magyarság általunk létrehozott két csoportja között. Arra a kijelentésre, hogy bármit is állítsanak magukról, az európai normákat sohasem lesznek

képesek átvenni, a lebegők közül ötször annyian választották a „mindkettőre egyformán igaz” kategóriát, mint a *büszke* magyarok. A fenti kijelentést a lebegők közül minden hatodik mind a két nemzetre nézve érvényesnek tartja. Ehhez járul még az a 4 százalék *lebegő*, akik szerint ez az állítás csak a magyarokra igaz. Ez a tény különleges önutálatra (*selbsthass*) enged következtetni. Lehetséges volna, hogy a magyarságukra kevésbé büszke szlovákiai magyarok az esetleges túlzott konformitási törekvésük révén ennyire neurotikus tüneteket produkálnak?

A szlovákiai magyarok magyarságukra *büszkébb* csoportja láthatóan kevésbé toleráns véleménnyel van a szlovákok iránt.

**Bármit is állítsanak magukról, az európai normákat sohasem lesznek képesek átvenni,**

**százalékos eloszlás**





#### **4. A lebegő és a büszke magyarok néhány kérdés mentén való összehasonlítása.**

Az alábbiakban a *lebegő* és a *büszke* magyarok válaszainak különbségét interpretáljuk néhány kérdés mentén. Ezek a kérdések a kérdezettek lakóhelyének nemzetiségi összetételére, szüleik nemzetiségére, a csoport összetartó erejének fontosságára, az esetlegesen idegen országból érkező támadás és a társadalom kettészakadásának valószínűségére, a nemzeti hovatartozás nyújtotta előnyökre és a magánélet boldogságára vonatkoznak.

A szlovákiai magyarok büszke csoportja inkább a magyar többségű településeken lakik (72%), míg a lebegők több mint fele (54%) olyan településeken él, ahol többségben szlovákok laknak. A lebegőknek a szlovák véleményekhez való hasonulása konfliktuscsökkentő lehet a szlovák többségű településeken. Ezzel szemben a lebegők a többségben élő magyarok között nonkonformistának tűnhetnek, olyan embereknek, akik az ott élő magyarok számára a legfontosabb, identitást meghatározó, kultúrnemzeti kérdésekben nem osztják a többség véleményét.

A kérdőívre válaszolók között voltak olyanok, akik annak ellenére vállalták a magyar önmeghatározást, hogy az apjuk, vagy az anyjuk, vagy esetleg mindkét szülőjük szlovák volt. Az ehhez hasonló, ellentmondásos szülői háttérű nemzeti azonosságtudattal rendelkezők háromszor annyian voltak a lebegő szlovákiai magyarok között, mint a büszkék esetében.

A szülők nemzetisége ellenére magukat a Szlovákiában élő magyar kisebbséghez sorolók viszont kevésbé vannak megelégedve önkényesen választott csoportjukkal, mint azok, akik vér szerint, a szüleik nemzeti hovatartozása révén tartoznak a szlovákiai magyarsághoz.

A *büszke* szlovákiai magyarok csoportja, legyenek akár kisebbségben, akár többségben egy településen, a hagyománymegőrzés, és a nemzeti kisebbséghez való tartozás kínálta

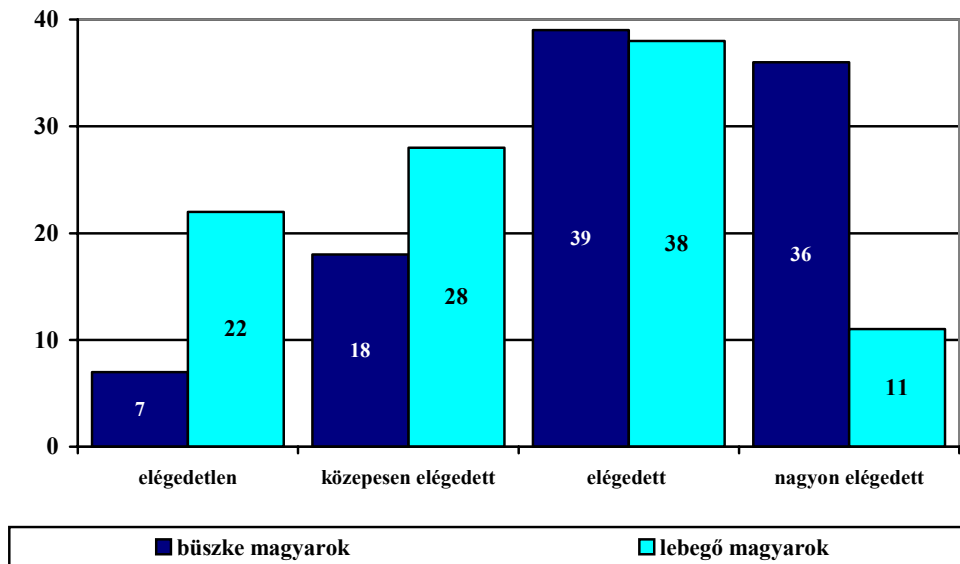
kompenzatorikus erők révén intenzívebb csoportkohéziót mondhatnak magukénak, mint a lebegők. Talán a csoportkohézió kínálta létbiztonságért való aggodás az oka annak, hogy a büszke magyarok jobban félnek a társadalom kettészakadásától, mint az asszimiláltabb lebegők csoportja. Három büszke közül kettőnek (64%) az a kérdés, miszerint - fél-e a társadalom kettészakadásától szegényekre és gazdagokra - nagy aggodalomra ad okot, míg a lebegőknél ez a probléma csak minden harmadiknak (32%) fontos. Vagyis akik kevésbé érzik pozitív értéknek a nemzeti hovatartozásukat és ezért kevésbé integráltak a mai Szlovákiában egy társadalmi csoportba, kevésbé félnek attól, hogy a társadalom vagy a csoport részekre szakad, ez azt jelenti, hogy a lebegőknek kevesebb a vesztenivalójuk.

Ezen a ponton már érthetőbbnek tűnik a szlovákság véleményével megegyező válaszokat adó „lebegő csoport” elnevezés, hisz úgy tűnik, hogy az ő esetükben az asszimilálódás valójában kívül rekedtséget jelent. Kevésbé félnek a társadalom és bármilyen csoport kettészakadásától. Kívül rekedtek, hisz az általuk önként választott magyar identitással nincsenek teljesen megelégedve, de a másik, esetlegesen felmerülő alternatíva, az asszimiláció sem igazán kedvező számukra.

Aki számára fontos egy csoport, az bízik a csoportban, számára egyfajta létbiztonságot teremt a csoporttagság. Ennek jó indikátora az, hogy a lebegők, - akik bizonyos szempontból kívül rekedtek - jobban tartanak attól, hogy az országot katonai fenyegetés éri más országok részéről, mint a többi kontrollcsoport. Sem a magyarok, sem a szlovákok nem tulajdonítanak jelentőséget Szlovákia esetleges más ország általi katonai fenyegetettségének, ezzel szemben a lebegők igen. Az a tény, hogy a társadalom kettészakadásától való félelem helyére a külső fenyegetettség lép, megerősíti a fenti elképzelést, miszerint a csoporthoz nem tartozó dezintegráltak közömbösebbek a szolidaritás iránt, ugyanakkor alaptalan félelmek kerítik hatalmukba őket saját létbiztonságukkal kapcsolatban. Nem tartoznak senkihez, ezért nincs is senki, aki egy esetleges támadás esetén megvédje őket.

A csoportokon belüli, illetve a csoportok közötti kapcsolatra koncentráló szerepvállalással kapcsolatos attitűdök is eltéréseket mutattak ki a lebegők körében. Mind a szlovákok, mind a magyarok 48 százaléka úgy gondolta, hogy a társadalomban betöltendő feladatok az országgyűlési tisztségtől kezdve az önkormányzati adminisztrációig a nemzeti hovatartozástól javarészt függetlenek, a lebegők 70 százaléka szerint viszont a tisztségek betöltéséhez a szlovák nemzetiség előny. Ebből az állításból, hogy a szlovák nemzetiség előny, arra is lehet következtetni, hogy legalábbis ebben a megközelítésben, Szlovákiában a magyarság a betölthető pozíciók elnyerésében hátrány. Ez is alátámasztja tehát, hogy a lebegők az önmeghatározásukkal nincsenek megelégedve.

Ennek a csalódottságnak, pesszimizmusnak a magánéletre is hatással kell lennie. Erről a tényről azon kérdésekre adott válaszokból következtettünk, amelyek a családi élettel és a kérdezett életével általában való megelégedettséget vizsgálták. A büszkék közül 36 százalék nagyon elégedett a családi életével, míg a lebegőknek csak 11 százaléka tartozik ebbe a kategóriába. A családi élettel való elégedetlenek között háromszor annyi a lebegő, mint a büszke szlovákiai magyar. Összességében a büszkék elégedettebbek, a lebegők pedig elégedetlenebbek a családi életükkel.



Az asszimilálódtnak tetsző lebegő kisebbség valójában nem asszimilálódott a szlovákiai politikai-nemzeti közösségbe, hanem kilökődött, illetve önként elhagyta a szlovákiai magyarok kultúrnemzeti identitást valló csoportját és marginalizálódott. A szlovákiai magyarság csoportjához való gyengébb kötődés egy különleges identitásválságot okozott.

A nemzeti önazonossági és önmeghatározási problémák frusztrálják a marginalizálódott embereket, néhányuk esetében neurotikus tüneteket produkál ez a kívül rekedt helyzet, sokuknak kihat a magánéletére, elégedetlenek lesznek mind a saját, mind a családi életükkel. Ebből az következik, hogy a nemzeti identitás, legalábbis Szlovákiában nem csak makro-társadalmi szinten létezik, hanem komoly hatást gyakorol az emberek magánéletére, személyes, intim szférájára is.

## JEGYZETEK

A tanulmány az 1997. és 1998. során kivitelezett Kárpát Project eredményein alapul. A vizsgálat a PHARE nagylelkű támogatásának köszönhetően jöhetett létre. A kutatás szerzői Csepeli György, Csere Gábor, Örkény Antal és Székelyi Mária külön is köszönetet mondtak Huncik Péternek és Bordás Sándornak a pozsonyi Márai Sándor Alapítványtól, valamint Irina Culicnak, Horváth Istvánnak, Marius Lazarnak és Magyarai Nándor Lászlónak a kolozsvári Babes-Bólyai Egyetem szociológiai tanszékéről.

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Kisebbségsszociológiai Tanszéke és a szlovákiai Márai Sándor Alapítvány 1996-ban Kárpát Project címen a Kárpát-medencében együtt élő nemzeti többségi és nemzeti kisebbségi csoportok közötti viszonyok szociológiai és szociálpszichológiai vizsgálatába fogott.

A projekt egyik előzménye az International Social Science Survey Project keretében végzett nemzetközi összehasonlító kutatás, melynek előkészítése 1990-től datálható. Az adatfelvételre 22 ország részvételével 1995 őszen került sor. Minden országban ugyanazt a kérdőívet kérdezték le. A nemzetközi system file-ba azonban csak 19 ország adatai kerültek. (Csepeli-Örkény 1998)

A projekt másik előzménye a Márai Sándor Alapítvány által kezdeményezett szlovákiai mélyinterjúk etnopszichológiai kutatás és reprezentatív mintán végzett kérdőíves adatfelvétel. Ennek a vizsgálatnak az volt a logikája, hogy a többség-kisebbség viszonyokat kizárólag szlovákok által lakott észak-szlovákiai valamint magyarok és szlovákok által egyaránt lakott dél-szlovákiai vidékeken kutatták. Ezáltal a mindennapi érintkezés sűrűségének differenciális hatásainak vizsgálatára nyílt lehetőség. (Bordás et. al. 1996)

Harmadik előzményként említhetjük a magyarországi roma kisebbséggel kapcsolatos rendőrségi reprezentációk szociológiai vizsgálatát, ahol a rendőr-minta rétegzésekor különös hangsúlyt fektettek az érintkezés sűrűségére. (Csepeli-Székelyi-Örkény, 1997)

A Kárpát Projekt előkészítése során 1996-ban a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával 80 mélyinterjút készítettek el. A mélyinterjúkban többségi és kisebbségi hovatartozású személyeket kérdeztek az együttélés konfliktusairól, saját nemzeti csoportjukról, a másik nemzeti csoportról, a közös történelemértelmezés lehetőségeiről. Az interjúkat Magyarországon és a szomszéd államokban folytatták le.

Mindezen előzmények alapján, 1997 nyarán létrehozta egy 155 kérdésből álló kérdőívet. A kérdőívet úgy alakították ki, hogy a felvetett problémák mind a román, mind a magyar válaszadók számára egyaránt értelmezhetőek legyenek. A román válaszadókat románul, a magyar válaszadókat magyarul kérdezték. A vizsgálatot a kolozsvári Babes-Bólyai Egyetem Szociológiai Tanszékével együttműködve 1997 végén lefolytatták. Az eredményeket kutatási jelentésben összegezték, melynek egyes részleteit magyarul, románul és angolul közölték (Székelyi-Csepeli-Örkény-Csere 1998; Csepeli-Csere-Örkény-Székelyi 1998).

A Kárpát Projekt keretében 1998 telén Szlovákiában is lefolytattak egy vizsgálatot dél-szlovákiai szlovák-magyar reprezentatív mintán. A kérdőív megegyezett a romániai vizsgálatban alkalmazott kérdőívvel. A szlovák anyanyelvű válaszadókat szlovákul, a magyar anyanyelvű válaszadókat magyarul kérdezték a kérdezőbiztosok. A kérdőív egyes kérdései alapján 1998-ban magyarországi reprezentatív mintán is folytattak vizsgálatot. A magyarországi kisebbségek közül 1999-ben a szlovák kisebbség körében folytattak le kérdőívünk alapján a vizsgálatot.

## **Irodalomjegyzék**

Bibó István. 1986. Válogatott tanulmányok I. Budapest, Magvető.

Csepeli, György Örkény Antal, Székelyi Mária. 2000. Európa Közepén. Budapest: Új Mandátum.

Csepeli György - Örkény Antal - Székelyi Mária 1999. Konfliktusok Erdélyben és Dél-Szlovákiában. *Szociológiai Szemle*. 4. 100-113.

Csepeli, Gy. Örkény Antal, Székelyi Mária. Csere, G. 1998. Report from the Fairy Garden: The National identity Models of Romaninan Hungrians and Romanians. Social Report. Budapest: TARKI. 519-540

Csepeli György: 1989. Structures and Contents of Hungarian National Identity, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main.

Elias, Norbert: A 'kultúra' és a 'civilizáció' ellentétének szociogenezise Németországban. In.: A kultúra szociológiája. Szerkesztette: Wessely Anna. Osiris, Budapest, 1998.

Phalet.K. – Poppe, E. 1997: „Competence and morality dimensions of national and ethnic stereotypes: a study in six Eastern-European countries.” *European Journal of Social Psychology* (7). 703-773.